

HAFİF DÜZEY ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN AİLEYE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

AN EXAMINATION OF THE PERSPECTIVES OF INDIVIDUALS WITH MILD INTELLECTUAL DISABILITIES ON FAMILY

Ersel ERNUR¹

Başak BAĞLAMA²

Cahit NURİ³

¹ Uzman, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Dairesi, Özel Eğitim Öğretmeni, eernur@hotmail.com

² Yrd. Doç. Dr., KKTC Milli Eğitim Bakanlığı, Ortaöğretim Dairesi, basakbaglama@gmail.com

³ Yrd. Doç. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, cnuri@ciu.edu.tr

Geliş Tarihi / Date Applied
29.03.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted
06.07.2024

ÖZET

Bu araştırmanın amacı hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin aileye ilişkin görüşlerinin incelenmesidir. Bu araştırma nitel araştırma modeline göre hazırlanmış bir olgu bilim çalışmasıdır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme soruları kullanılmıştır. Araştırmaya 20 hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrenci dahil edilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sırasında ses kaydı alınmıştır. Bu araştırma sonucunda hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin aile kavramı ve aile ilişkilerine dair çok sayıda yeni veriye ulaşılmıştır. Elde edilen veriler alanyazın incelenerek tartışılmış ve bu doğrultuda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zihin Yetersizliği, Zihin Yetersizliği Olan Birey, Aile, Aile İlişkileri.

ABSTRACT

This research aims to examine the perspectives of individuals with mild intellectual disabilities regarding family. The study is a phenomenological research conducted within a qualitative research framework. Semi-structured interview questions were used as the primary data collection tool, involving twenty students with mild intellectual disabilities. Audio recordings were taken during the interviews with the participants. As a result of this research, significant new data regarding the concept of family and family relationships of individuals with mild intellectual disabilities were obtained. The gathered data were analyzed in light of existing literature and discussed thoroughly, leading to a series of thoughtful recommendations.

Keywords: Intellectual Disability, Individuals with Intellectual Disabilities, Family, Family Relationships.

1. GİRİŞ

Amerika Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Derneği'nin tanımına göre zihin yetersizliği 18 yaşından önce ortaya çıkan, zihinsel işlevlerde görülen sınırlılık sonucunda sosyal, uyumsal ve yaşamsal becerilerde gerilik yaşanmasına sebep olan bir yetersizliktir (Kızılkaya, 2016). Bu tanımı daha detaylı bir şekilde açıklamak için ise zihin yetersizliğine sahip bir bireyin özelliklerine bakmak gerekmektedir. Zihin yetersizliğine sahip bireyin sosyal, iletişim ve fiziksel gelişiminde gerilik, bilişsel becerileri öğrenmede zorluk, yavaş öğrenme ve bazen de motor, işitme, görme ve dil becerilerinde de yetersizlikler görülmektedir (Şafak, 2012; Karabıyık, Nuri, Bağlama ve Haksız, 2024). Zihin yetersizliği, sosyal, bilişsel ve motor, dil ve iletişim becerilerinde yaşanan sınırlılıklardan dolayı beliren bir yetersizlik türüdür (Gökmenoğlu, 2021).

Zihin yetersizliğinden etkilenmiş bireylerin özellikleri de farklılık göstermektedir. Zekâ bölümündeki puanına göre sınıflandırılan zihin yetersizliğinden etkilenmiş bireylerin, sosyal, bilişsel, akademik ve günlük yaşam becerilerindeki gelişimleri de farklılık göstermektedir (Hallahan ve Kauffman, 2003; Karabıyık, Nuri, Bağlama ve Haksız, 2024). Bu farklılıkların dikkate alınması yürütülecek eğitim ve öğretim programlarına da yön vermektedir. Bu nedenle zihin yetersizliği sınıflandırmalarına göre hafif, orta, ağır ve çok ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireylerin özelliklerine de bakmak gerekir. Hafif düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler; zihinsel işlevler, sosyal beceri, günlük yaşam gibi becerilerde hafif düzeydeki yetersizliğinden dolayı özel eğitim veya destek eğitime sınırlı düzeyde gereksinim duyan bireylerdir (Hallahan ve Kauffman, 2003). Orta düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler; zihinsel işlevler ve uyum becerilerinde yaşadıkları sınırlılıktan dolayı akademik ve günlük yaşam becerileri gibi sosyal becerilerde özel eğitim ve destek eğitim hizmetlerine yoğun şekilde ihtiyaç duyan bireylerdir. Ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler; zihinsel işlevler, sosyal, özbakım ve günlük yaşam becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle her alanda desteğe ihtiyaç duyan ve yaşam boyu sürecek olan özel eğitim ve destek eğitime ihtiyaç duyan bireylerdir. Çok ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler; zihinsel yetersizliklerinin yanında başka yetersizliklere de sahip olması nedeniyle özbakım, günlük yaşam ve sosyal becerileri kazanamaması sonucunda hayat boyu özel eğitim ve destek eğitime ve başkası tarafından gözetimde olmaya ihtiyaç duyan bireylerdir (Ataman, 2003; Shree ve Shukla, 2016; Karabıyık vd., 2024).

Bir çocuğun doğduğu andan itibaren etrafında ailesi bulunmaktadır. Çocuğun ilk nefes alışı ile birlikte, aile ve çocuk arasındaki iletişim ve sosyal etkileşim başlamakta ve çocuğun sahip olduğu aile tipi ve yaşadığı sosyal ortam o çocuğun tüm hayatını etkileyebilmektedir. Zihin yetersizliği olan bir çocuğa sahip olan bir aile yapısı ise çok daha önemli bir hal almaktadır. Zihin yetersizliğinden etkilenmiş bir çocuğa sahip olmak aileye farklı sorumluluklar yüklemekte ve ailedeki tüm bireyler bu sorumluluklardan etkilenmektedir (Çetintaş, 2022). Çocuğun sosyal gelişiminin sağlandığı ve topluma hazırlandığı ilk yer de ailedir (Alkan, 2018; Peralta ve Arellano, 2010).

Çocuklar için giyinme, barınma, sağlık ve eğitim her ne kadar önemli ihtiyaçlar listesinin en başında yer alsada kimlik ve aidiyet geliştirmeleri de temel ve önemli ihtiyaçları arasında yer almaktadır (Çakı, 2019). Çocukların bu önemli gereksinimlerinin karşılandığı ve birçok öğretimin sağlandığı topluluk ise aile olarak adlandırılmaktadır (Arslan ve Balkıs, 2014). Aile içerisinde gerçekleşen öğretiler birey olarak yetişmesini sağlayan toplum değerlerini, kültürünü, bireysel sosyalleşme becerilerini, yaşamsal becerilerin temelini oluşturmaktadır (Duman, 2012).

Aile kavramı; evlilik bağı ile başlayan gerek kan bağı gerekse sosyal bağlarla birbirine bağlanan, farklı rollere sahip, hayatın içinde birbirini etkileyen, genelde aynı evde hayatı paylaşan, kültür

ve psikolojik alanlarda birbirini etkileyen, ekonomik olarak ihtiyaçlarını karşılayan bir birim olarak ifade edilebilmektedir (Özgül, 2001; Nuri, 2019). Aile ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Ancak yapılan tanımların ortak noktalarına bakıldığında aile biriminin toplumun en küçük yapısı olarak ifade edildiği görülmektedir (Arslan ve Balkıs, 2014; Çakı, 2019; Çetintaş, 2022; Eryılmaz, 2010; Kalyencioğlu ve Kutlu, 2010). Ayrıca aile denildiği zaman, aynı evde yaşayan, kan bağı olan veya olmayan, bir sosyal ortamı birlikte paylaşan insanlar akla gelmektedir. Aile tanımının ardından, sosyal hayat içerisinde bulunan aile yapıları incelendiğinde de aile kavramının çeşitlendiği görülmektedir. En yaygın olarak; çekirdek aile yapısı ve geniş aile yapısı kullanılmaktadır (Cavkaytar, 2021).

Günümüz koşullarında modernleşme arttıkça çocuklar da artık "birey" olarak kabul görmeye başlamıştır (Alderson, 2006). Çocukların birer birey olarak kabul görmesi, onların alınacak kararlara katılımını, ihtiyaç duydukları şeyleri ifade etmelerini ve onları ilgilendiren konularda alınacak kararlarda söz hakkı almalarını sağlamaktadır (Williams, 2004). Böylece demokrasi kavramının daha iyi açıklanması gerekmektedir. Alanyazın incelendiğinde, hafif düzeyde zihin yetersizliği olan bireylerle ilgili birçok araştırma yapıldığı görülmektedir (Kızılkaya, 2016; Aksoy ve Demirli, 2020; Kumcağız, Bozkurt ve Kurtuluş, 2018; Top ve Akıl, 2016; Ar, Şen ve Melekoğlu, 2022; Eryılmaz, 2010; Genç, 2015; Nasibov, 2017). Yapılan çalışmaların konu alanları, ailelerin zihin yetersizliğinden etkilenmiş bir çocuğa sahip olmasıyla yaşadığı zorlukları ve sorunları ele almaktadır. Ancak zihin yetersizliğinden etkilenmiş bireylerin aileleri ile ilgili görüşlerini ve yaşadıkları sıkıntıları ele alan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür.

Dünya'da çocukların artık bir "kişi" olarak kabul görmeye başlaması, onları ilgilendiren konularda yaş ve olgunluk düzeylerine göre görüşlerinin alınmasını gerektirmektedir. Çocuk hakları ile ilgili sözleşmelerde, çocukların sözlü ya da yazılı bir ifade kuralını öğrenmeden önce, kendi düşünce ve fikirlerini ifade edebilme hakkı olduğu ifade edilmektedir (Yaralı ve Aytar, 2017). Çocukları yaş ve olgunluk durumuna göre her konuda fikir beyan etme özgürlüğüne kavuşturan bu haklara dayanarak hafif düzey zihin yetersizliği olan çocuklara da söz hakkı verme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Doğumdan itibaren çocuğun yanında olan ve gelişimindeki en büyük destekçi olarak kabul edilen ailenin içinde bir birey olarak var olan hafif düzey zihin yetersizliğine sahip bireyin de görüş ve önerilerinin alınması hem bir hak hem de bir gereksinim olarak araştırma konusunda yer almıştır. Hafif düzey zihin yetersizliğine sahip bireylerin aileleri hakkındaki fikirlerinin, düşüncelerinin ve beklentilerinin belirlenmesi aile yapısının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin bakış açısına göre aile kavramının incelenmesi kendi aileleri için de bir rehber niteliği taşıyacaktır. Bugüne dek anne, baba ve kardeşlerden dinlenen aile yapısının farklı bir bakış açısıyla görülmesi aile kavramını ve aile ilişkilerini açıklamakta yardımcı olacaktır (Gülsün ve Cavkaytar, 2021).

Zihin yetersizliğine sahip bir çocuğu olan ailenin yaşadığı zorlukları, stres düzeylerini veya zihin yetersizliğine sahip bir ailenin yaşam kalitesini araştıran birçok örnek çalışma bulunmaktadır (Bardakçı ve Kutluata, 2021; Çokgören, 2019; Kızılkaya, 2016; Top ve Akıl, 2016, Uyaroğlu ve Bodur, 2009). Zihin yetersizliğinden etkilenmiş bireylerle birlikte yapılan araştırmalara bakıldığında ise; zihin yetersizliğinden etkilenen bireylere uygulanan bir öğretim yönteminin etkililiğinin veya belirlenen yöntemin uygulanması ile bir becerinin öğretimini yapıldığı çalışmaların fazla olduğu görülmektedir (Avcıoğlu, 2012; Özgüç, 2016; Tümeğ ve Şafak Pınar, 2016; Karabıyık vd., 2024). Günümüzde çocuk yarının büyüğü olarak değil, bugünün saygı hak eden, kapsamlı ve ciddi haklara sahip bireyleri olarak görülmektedir (Yaralı ve Aytar, 2017). Bu durumda çocuklara kendisini ilgilendiren tüm konularda görüş ve fikirleri sorulmakta, aile

kararlarına katılımına ve söz sahibi olmasına izin verilmektedir. Hafif düzey zihin yetersizliğinden etkilenmiş bireyler de iletişim ve sosyal becerilere sahip aynı zamanda bağımsız veya yarı bağımlı olarak hayatlarını sürdürebilmektedir (Açak, 2022). Bu bireyler dışardan fark edilmemekte, normal gelişim gösteren bireylerle birlikte çoğu zaman sorun yaşamadan bir arada yaşamaktadırlar (Kızılkaya, 2016). Hayatını bağımsız olarak devam ettirebilen hafif düzey zihin yetersizliğine sahip bireylerin kendi aileleri ile ilgili görüşleri de bu anlamda önem taşımaktadır. Her konuda fikri alınmasa da aile ve aile ilişkileri hakkında düşünce ve hislerine gerekli önemin verilmemesi bu araştırma konusunun ortaya çıkmasında öncü bir durum olmuştur. Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin aile üyelerinden anne, baba, kardeş ve büyük aile fertlerinin ne hissettiği ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Ancak zihin yetersizliği bulunan bir bireyin ailesi ile ilgili fikirlerine yer veren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bir aile yapısının ve aile bireylerinin birbiri ile olan iletişim kalitesi, yaşamsal paylaşımı ve görüşleri gelecekteki mesleki ve yaşamsal kararlarını önemli derecede etkilemektedir. Bağımsız bir yaşam sürdürme becerisine sahip hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin yaşam kalitelerinin düzeyini de yine aileleri ile olan etkileşimleri etkilemektedir. Aile ve aile üyeleri bir bireyin hayatında bu kadar etken rol üstlenmişken, hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin görüşleriyle aile ve aile ilişkilerinin durumunun belirlenmesi de önem teşkil etmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde 2020-2021 eğitim yılı içerisinde toplam 237 özel gereksinimli öğrencinin özel eğitim okullarında eğitim gördüğü açıklanmıştır. Bölgesel olarak öğrenci sayıları açıklandığında Lefkoşa 58, Gazimağusa 90, Girne 25, İskele 46 ve Lefke 18 kişi ile eğitime devam etmiştir (KKTC, MEB, 2021). Bu çalışmada da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşayan hafif düzeyde zihin yetersizliği olan bireylerin aile kavramı ve aile ilişkileri hakkındaki görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara cevap aranmıştır.

1. Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin; ailenin ne demek olduğuna yönelik görüşleri nelerdir?
2. Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere göre kendi aile ilişkileri nasıldır?
3. Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin nasıl bir aile hayal ettiklerine yönelik görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma modeline göre hazırlanmış bir olgu bilim çalışmasıdır. Nitel araştırma; gözlemlerin, görüşmelerin ve doküman inceleme yöntemlerinin kullanılarak bilgi toplandığı, var olan olayların ve algıların doğal yerinde gerçekçi ve bir bütün içinde ortaya konmasına yönelik yapılan araştırma modelidir (Hesse-Biber ve Leavy, 2010). Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim deseni; hayatın içinde farkına vardığımız ancak derinlemesine bilgiye sahip olmadığımız konulara odaklanmaktadır. Olgubilim araştırmalarında da en çok kullanılan veri toplama yöntemi görüşmedir. Verilerin analizinde kavramsallaştırma ve konuyu açıklayacak temaların oluşturulması hedef olmaktadır. Bu araştırma yönteminin sonuçları kesin ve genelleme yapılacak bilgileri vermemekte, ancak araştırılan konu hakkında daha iyi bilgi sahibi olmayı ve yaşantıları ortaya çıkarmayı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Nitel araştırma modelinin ve olgubilim deseninin en çok tercih edilen veri toplama yöntemi de görüşmelerdir. Görüşme; en az iki kişinin sürdürdüğü sözlü iletişim sürecidir. Görüşme çeşitleri yapılandırılmış, yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış, etnoğrafik ve odak grup görüşmeleri

olarak farklılaşmaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2021). Bu araştırmada kullanılacak olan yarı yapılandırılmış görüşmeler; sistemli bir düzen oluşturması ve aynı zamanda da görüşme esnasında esneklik sağlamasından dolayı eğitim alanındaki araştırmalarda çok sık kullanılmaktadır (Türnüklü, 2000). Bu görüşme tekniğine uygun görüşme soruları belirlendikten sonra katılımcılara uygulanır. Her katılımcıya aynı soru sırası ile sorular sorulur. Ancak katılımcıların sorulara verdikleri cevapların yoğunluğu kişisel özelliklerine göre değişmektedir (Batu, Kırcaali-İftar ve Uzaner, 2004). Yapılan görüşmeler esnasında çocukların dilsel ifadeleri, tecrübeleri ve duyguları araştırıldığında; açık uçlu soruların sorulması araştırma güvenilirliğini arttırdığı belirtilmiştir (Kortessluoma, Hentinen ve Nikkonen, 2003).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem yoluyla belirlenmiştir. Amaçlı örneklem yöntemi birçok durumda, konu ve olayların keşfedilip açıklanmasında yararlı olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Amaçlı örneklem yönetimi bir araştırmanın derinlemesine yürütülebilmesini sağlamak amacıyla zengin durumların seçilmesidir (Büyüköztürk, 2012). Bu yöntemde araştırmanın amacına uygun özelliklere ve ölçütlere sahip kişiler seçilerek çalışma grubu oluşturulmaktadır (Önder, 2021).

Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken, araştırma konusuna uygun tanı ve yaş aralığında olmasına dikkat edilmiştir. Bu özelliklere göre araştırma konusuna uygun olan çalışma grubunu, KKTC'nin Gazimağusa ilçesine bağlı bir özel eğitim okuluna devam eden hafif düzey zihin yetersizlik tanısı almış 13-17 yaş arasındaki öğrenciler oluşturmuştur. Çalışma grubu oluşturulurken çalışmanın yapılacağı özel eğitim okulundaki öğrencilerin tanılarına, tanılarına göre yaş dağılımlarına ve öğrencilerin ailevi özelliklerine dikkat edilmiştir. Anne ve baba dışında başka bir aile üyesi ile yaşayan, daha önce ailevi konularda problem yaşayıp destek alan, evlatlık olan veya sosyal hizmetler himayesinde olan öğrenciler çalışma grubuna eklenmemiştir. Bu özelliklerin dışında kalan ve ailelerinden izin alınan 13-17 yaş arası hafif düzey zihin yetersizlik tanısı almış 20 öğrenciye aile izin formu gönderilmiştir. Aile tarafından çalışmaya katılmasına izin verilen ve okula düzenli devamlılığı olan 15 çocuk ile çalışma yapılması planlanmıştır. Çalışmaya katılan çocukların demografik özelliklerinin gösterildiği tablo aşağıda yer almaktadır (Tablo 1).

Bir çocuğun gelişim sürecine bakıldığında hem fiziksel hem de zihinsel olarak değişim gösterdiği yaş aralığı 10-19 olarak tespit edilmiştir. Bu dönemler bireyin ergenlik dönemlerini ifade etmektedir. Kızların 11-13, erkeklerin 13-14 yaşlarında ergenlik dönemine girdiği varsayılmaktadır. Yaşanan bu dönemde çocuklarda değişimler başlamakta, akıl yürütme ve kendi düşüncelerini ifade etme oluşturmaktadır. Ergenlik dönemini yaşayan birçok çocuk aile ile çatışmakta ve kendi aileleri ile ilgili düşünceleri şekillenmektedir (Parlaz, Tekgül, Karademirci ve Öngel, 2012). Zihin yetersizliğine sahip bireylerin gelişim süreçleri de akranlarıyla aynı aşamada ancak daha yavaş ilerlemektedir. Hafif düzey zihin yetersizliğine sahip bireylerin dil ve iletişim becerilerinde de hafif düzeyde etki görülebilmektedir. Hafif düzeyde etkilenme kendini ifade etme becerisinin gelişimine imkan tanımaktadır (Hofmann ve Müller, 2021). Bu nedenle araştırma grubu oluşturulurken bir çocuğun kendini ifade etme ve kendi düşüncelerine sahip olma yaş aralığı ve kendini ifade edebilme yeteneğine sahip olması dikkate alınmıştır. Normal gelişim gösteren çocuklar 10-19 yaş aralığında geçirdiği ergenlik dönemini, zihin yetersizliği olan bireyler 12-18 yaş aralığında geçirmektedir. Bu nedenle araştırma grubu oluşturulurken ortalama bir yaş aralığı tespit edilerek 13-17 yaş aralığı olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Kod İsmi	Cinsiyet	Yaş	Özel Eğitime Devam Yılı
Ö1	Kız	14	4
Ö2	Erkek	17	3
Ö3	Kız	17	7
Ö4	Erkek	13	2
Ö5	Kız	16	10
Ö6	Kız	14	5
Ö7	Erkek	15	2
Ö8	Erkek	17	2
Ö9	Erkek	14	2
Ö10	Kız	15	12
Ö11	Kız	14	4
Ö12	Kız	15	8
Ö13	Erkek	14	1
Ö14	Erkek	13	1
Ö15	Erkek	15	2

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmaya katılacak olan öğrencilerin kod sayısının, yaş, cinsiyet ve özel eğitim okuluna devam ettiği yıla ait bilgilerin yer aldığı Demografik Bilgi Formu hazırlanmıştır.

2.3.2. Görüşme Formu

Bu araştırmada veri toplamak için hazırlanan görüşme formu 3 bölümden oluşmaktadır. Hazırlanan görüşme formunun;

1. bölümünde araştırmaya katılan hafif düzey zihin yetersizliği olan birey ile ilgili bilgileri,
2. bölümünde aile bireyleri ile ilgili temel bilgileri,
3. bölümünde bireyin aile kavramı ve aile ilişkileri ile ilgili görüşlerini elde etmeyi amaçlayan sorular bulunmaktadır.

Hazırlanan görüşme formu soruları özel eğitim alanında Yardımcı Doçent olan iki öğretim üyesi, Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzman bir öğretim üyesi ve Rehberlik ve Danışmanlık alanında çalışan üç uzman tarafından görüş alınarak hazırlanmıştır. Öğrencilerle görüşmelere başlamadan önce öğrencilerin ailelerinden izin alınmıştır. Velilerin ve öğrencilerin isimleri gizli olacak şekilde bir izin belgesi hazırlanmıştır. Öğrencilerin isimlerinin yerine çalışma esnasında da kullanılacak olan kod isimleri yazılmıştır. Hazırlanan izin belgesinde yapılacak çalışma ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Çalışmanın ne amaçla yapıldığı, kimler tarafından hazırlandığı, uygulayıcının kim olduğu, görüşmeler sırasında ses kaydının yapılacağı ve bu çalışma verilerinin nasıl kullanılacağı açıklanmıştır. Belgenin sonunda ailelerin yapılacak olan görüşmelere çocuklarının (öğrencinin) katılmasına ve ses kaydı yapılmasına izin verdiği veya vermediğine dair işaretleme yaparak imza atması istenmiştir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci, katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılacak şekilde planlanmıştır. Görüşmeler, katılımcıların devam ettiği okulun rehber öğretmen odasında gerçekleştirilmiştir. Rehber öğretmenin odası çalışmanın yapıldığı okulun ikinci katında yer almaktadır. Rehber öğretmen odasının kapısında durulduğunda sağ duvarda öğrenci dosyalarının bulunduğu büyük bir dolap bulunmaktadır. Kapının karşısında rehber öğretmenin kullandığı büyük bir masa ve masanın arkasında bir sandalye vardır. Masanın önünde karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki tane tekli koltuk bulunmaktadır. Görüşmeler esnasında görüşmeyi yapan öğretmen ve öğrenci bu koltuklarda karşılıklı bir şekilde oturmuştur. Görüşmelere başlamadan önce öğretmen, öğrencilerle yapılacak olan çalışma hakkında sohbet etmiştir. Bu çalışmayı yürüten ve aynı zamanda özel eğitim okulunda da öğretmen olarak görevini sürdüren araştırmacı, öğrencilerin görüşme sırasında rahat olmasını sağlayacak ortam hazırlamak için öğrencilere görüşme sırasında ne yiyip içmek istediğini sormuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre çay, meyve suyu, kek, kurabiye gibi hazırlıklar önceden tamamlanmış ve görüşme esnasında öğrencilere ikram edilmiştir. Görüşmeyi kayıt altına almadan önce görüşmeci öğrencilere ses kaydı yapılacağını, bu ses kayıtlarının sadece araştırmacının ödevi için kullanılacağını tamamen gizli tutulacağını açıklamıştır. Daha sonra ses kaydı açılarak görüşme başlatılmıştır. Öğrencilere öncelikle çalışmanın amacı ve nasıl gerçekleştirileceği anlatılmış ve sonrasında görüşme soruları sırasıyla sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre bazen örneklendirme ya da detaylı sorulara, bazen de soru atlama yoluna gidilmiştir. Görüşmenin sonunda eklemek istedikleri bir konunun olup olmadığı sorulmuştur. Görüşme sonlandırılırken bu çalışmaya katıldıkları için öğrencilere teşekkür edilmiş ve araştırmacı tarafından öğrenci sınıfına kadar götürülmüştür. 25 Mayıs 2023 tarihinde başlayan görüşmeler 2 Haziran 2023 tarihinde son bulmuştur. Öğrencilerin okulda bulunduğu gün ve öğretmenlerinden alınan izin saatlerine göre ayarlanan görüşmeler, okulun rehber öğretmen odasında gerçekleştirilmiştir. Öğrenci 8 ile gerçekleştirilen 16 dakika 27 saniyelik görüşme en uzun süren ve öğrenci 10 ile gerçekleştirilen 5 dakika 56 saniyelik görüşme de en kısa süren görüşme olmuştur. Görüşmeler arasındaki zaman farkı öğrencilerin özelliklerine göre ve görüşme sorularına verdikleri cevaplara göre değişkenlik göstermiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirildiği bu araştırmada verilerin toplanması hazırlanan görüşme formuyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere katılacak olan öğrencilerin kendilerini daha rahat hissetmeleri için kayıt başlatmadan önce kısa bir sohbet edilmiştir. Öğrencilere nasıl oldukları, okulun nasıl gittiği, kendilerinin neler yaptığı sorularla daha rahat olmaları desteklenmiştir. Kısa sohbetin ardından görüşmenin amacı kısaca anlatılmış ve ses kaydı alınacağı açıklanmıştır. Daha sonra ses kaydı açılarak öğrenci kod adı tarih bilgileri verilir, çalışmanın amacı ayrıntılı olarak öğrenciye anlatılmış ve başlangıç soruları ile görüşmeye başlanmıştır. Sırasıyla formdaki sorular sorularak veriler toplanmıştır. Ses kaydı alınan görüşmeler yazılı dokümanlar haline getirilmiştir. Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar alt temalara göre ayrılarak tablolar haline getirilmiştir. Toplanan veriler daha sonra betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Betimsel analiz; çerçeve oluşturma, ana temaya göre verilerin yazılması, bulguların bitirilmesi ve bulguların yorumlanması basamaklarından oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Hafif Düzey Zihin Yetersizliği Olan Çocuklara Göre Aile ve Aile İlişkilerinin Araştırıldığı bu çalışmanın alt amaçları olan;

1. Hafif Düzey Zihin Yetersizliği Olan Bireylere Göre Ailenin Ne Demek Olduğuna Yönelik Görüşler.
2. Hafif Düzey Zihin Yetersizliği Olan Bireylere Göre Kendi Aile İlişkileri.
3. Hafif Düzey Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin Hayal Ettiği Aile, ana temasına bağlı olarak verilen cevaplar alt temalara ayrılmıştır. Öğrencilerin cevaplarına göre oluşturulan alt temalar tablolaştırılarak bulgular anlatılmıştır.

2.5.1. Çerçeve Oluşturma

Betimsel analiz yaparken ilk olarak çerçeve oluşturulmuştur. Görüşmelere ait ses kayıtları dinlenmiş ve deşifre edilip yazılı dosya haline getirilmiştir. Yazılı hale getirilen görüşme kayıtları her öğrenci için en az 3 kez dinlenerek kontrol edilmiştir. Öğrencilerle yapılan görüşme kayıtları ve görüşme kayıtlarının yazılı dokümanları araştırmacının mailine birer kopya gönderilerek veri güvenliği sağlanmıştır. Görüşmelerin yazılı dokümanlarının kontrolü için özel eğitim alanında uzman birinin görüşüne başvurulmuştur. Uzman kişinin de onayıyla yazılı doküman ve ses kayıtlarının tutarlığı olduğu görülmüştür.

2.5.2. Verilerin İşlenmesi

Araştırmanın ana temasını görüşme soruları oluşturmakta, alt temalar ise araştırmanın alt amaçlarına bağlı olarak hazırlanan sorular oluşturmaktadır. Öğrencilerin görüşlerine göre aile nedir, kendi aile ilişkileri ve hayal ettikleri aile nasıldır sorularının cevapları araştırmanın alt temalarını oluşturmaktadır. Toplanan verilere göre alt temalar tablo şeklinde hazırlanmış ve yorumlanmıştır. Araştırmanın ana temasına göre hazırlanan alt araştırma sorularından oluşan alt temalar ve hazırlanan tablolar özel eğitim alanında Yrd. Doç. Dr öğretim üyesinin kontrolüne sunulmuştur. Öğretim üyesinin görüşleri doğrultusunda düzenlemeler yapılmış ve son şekli oluşturulmuştur.

2.5.3. Bulguların Tanımlanması

Bulgular tanımlanırken açık ve net bir dil kullanılmıştır. Veriler açıklanırken öğrencilerin söylediklerinden kesitler alınarak yazılmış ve tekrar yapılmamaya dikkat edilmiştir.

2.5.4. Bulguların Yorumlanması

Bulgular yorumlanırken araştırmanın cevap aranan sorularına göre alt temalar oluşturulmuş ve görüşmelere ait verilere göre alt temaların tabloları oluşturulmuştur. Tablolar yorumlanırken öğrencilerin sözlerinden kesitler kullanılarak anlatıma yer verilmiştir. Bulguların yorumlanması cevap aranan soruların sırasına göre oluşturulan alt temaların sırasıyla yapılmıştır.

2.6. Uygulama Güvenirliği ve Geçerlilik

Bir araştırmanın hedefine uygun olup olmadığını belirleyen güvenilirlik ve geçerlik çalışmasıdır. Nitel araştırmaların güven ve gerçeklik kazanması için bu ölçütlerin onaylanmış olması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmanın iç geçerliliğini sağlamak amacıyla görüşme formu geliştirilirken ilgili alanyazın incelemesi yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda konu ile ilgili ana tema belirlenmiştir. Bu ana temaya göre alt temaları da oluşturacak sorular hazırlanmıştır ve birbirleriyle ilişkileri kontrol edilerek bütünlük sağlanmıştır. Araştırma ile ilgili yaşanan tüm süreç ve yapılanlar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Araştırmanın modeli, katılımcılar, veri toplama süreci, verilerin analizi ve bulguların oluşturulması ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Bulguların tamamı hiç yorum katılmadan doğrudan verilmiştir. Tüm görüşme ses kayıtları bilgisayara yüklenip, yazılı döküm haline

getirilmiştir. Alanında uzman 2 kişi tarafından rastgele seçilen ses kayıtları dinlenerek dokümanların doğruluğu onaylanmıştır. Görüşmeler sonucunda ortaya çıkan verilere göre araştırmacı görüşmeleri alt temalara göre tabloştürmüştür. Görüşmecinin yaptığı tabloların güvenilirliğini sağlamak için, konusunda uzman 2 kişi tabloları kontrol etmiştir. Araştırma sürecinde yapılanlar araştırmacılar tarafından detaylı olarak açıklanmıştır.

2.7. Araştırma Etiği

Bir araştırmanın etiği; araştırmaya katılan insanların ahlak kurallarını, davranış şeklini, görev ve mecburiyetlerini belirleyen kuralların sıralanmasıdır (Işık Öner & Yıldız, 2021). Araştırmaya katılacak olan bireylerin hak ve gizliliklerinin korunabilmesi için bir araştırmanın etik kurallara uygun şekilde yapılması önemlidir. Araştırma yaparken uyulması gereken etik kurallar: kişiye saygı, yararlılık, zarar vermeme, adaletli olma, dürüstlük, açıklayıcı olma, risk ve yarar değerlendirmesi yapma ve araştırmaya katılacak kişilerin uygun olarak seçimi olarak sıralanabilmektedir (Ersoy, 2015). Bu araştırmanın araştırma etiğinin sağlanması için katılımcıların ailelerine “Aile İzin Formu” hazırlanarak araştırmanın amacı, uygulama süreci, verilerin toplanması ve gizlilik hakkında bilgi verilmiştir. Ailelerden katılımcıların araştırmaya katılabilmesi için imzalı form ile onay alınmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin isimleri gizli tutularak, her öğrenciye bir kod öğrenci numarası verilmiştir. Öğrencilerin yaş ve cinsiyet bilgileri dışında onları tanımlayacak başka bir bilgiye yer verilmemiştir. Araştırma verilerinin toplanmasının ardından, verilerin analizi ve bulgulara ulaşarak değerlendirme yapma sürecinde toplanan verilere bağlı kalınmış ve tüm aşamalarda alan uzmanlarının görüşlerine başvurularak onay alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Aile Kavramına İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Aile ne demektir?” sorusu yöneltildikten sonra öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Aile Kavramına Yönelik Görüşleri

Alt Tema	Kod	Öğrenci Kod	Frekans
Bir Arada Olma	Ö1; “Herkes bir arada olur.”	Ö1, Ö2, Ö7, Ö12, Ö13, Ö17.	6
	Ö2; “Hep birlikte olma.”		
	Ö7; “Büyük hepimizdir.”		
	Ö12; “Beraber olmak.”		
	Ö13; “Mesela sevdiklerimizle beraber olmak.”		
Bir Topluluk	Ö17; “Aile birlikte yaşamak.”	Ö3, Ö8, Ö9, Ö10.	4
	Ö3; “Her şeydir.”		
	Ö8; “Yuva.”		
	Ö9; “Toplum.”		
	Ö10; “Bir ortak.”		
Bilmiyorum	Ö6; “Bilmem.”	Ö6, Ö14.	2
	Ö14; “O iş neydi ya?”		
Duygu	Ö5; “Mutlu.”	Ö5, Ö11.	2
	Ö11; “Aile, çok çok iyi bişey.”		
Aile işte	Ö4; “Aile işte, ailemiz.”	Ö4.	1

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere sorulan “Aile ne demektir?” sorusuna; 6 öğrenci bir arada olmakla ilgili ifadeler kullanmıştır. Ö1; “Aile bir arada olur. Hep birlikte yemek yer, gezer.

Aile her zaman birliktedir., Ö7; *“Aile tümdür, hepimizdir yani aile. Ailen olmasa tek bir şeydir. Ailen olduğunda hiçbir zaman sırtın yere gelmez.”*, Ö12; *“Bir arada beraber olmak. Aile her zaman hep bir arada olmak demektir. Aile denince her şey birlikte olur yani.”*, Ö13; *“Mesela sevdiğimizle birlikte olmak. Hep sevdiğimiz olunca birlikte ailedir.”* ve Ö17; *“Birlikte yaşarsan aile olur yani. Hep birlikte olunca, birlikte yaşayınca aile olur.”* diyerek görüşlerini belirtmiştir. Öğrencilerin 4’ü aileyi bir topluluk olarak ifade ederken; Ö3; *“Aile her şeydir. Hepimiz yani, her şey ailedir. Aile olmazsa her şey olmaz.”*, Ö9; *“Toplum, Aile neydi ya, çok da şey değil ama çok şey yapmam onlara. Herkes, topluca yani, kalabalık.”* ifadelerini kullanmıştır. Öğrencilerin 2’si aile ile ilgili bir fikir bilmediğini ifade ederken Ö6; *“Ne demektir?”* diye soruyu tekrar etmiş Ö14; *“Neydi yani o şey, aile yani bilmem.”* diyerek aile ilgili görüşlerini ifade etmiştir. Aile ne demektir sorusuna duygularla cevap veren 2 öğrenci bulunurken, Ö5; *“Mutlu. Mutlu oluruk ailede, gülerik.”* ve Ö11; *“Çok güzel, çok iyi, sevinç olur yani.”* İfadelerini kullanmıştır. Bir öğrenci ise aile ile ilgili sadece aile cevabı verirken Ö4; *“Aile işte ailemiz. Nasıl deyim sana. Aile ailedir işte.”* şeklinde bir ifade kullanmıştır.

3.2. Katılımcılara Aile Kavramı Sorulduğunda Aklına Kimlerin Geldiğine İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Aile denince aklına kim ya da kimler gelmektedir?” sorusu yöneltildikten sonra öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Aile Kavramı Sorulduğunda Aklına Kim ya da Kimlerin Geldiğine İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Herkes	Ö3, Ö5, Ö7, Ö10, Ö11, Ö13.	6
Anne	Ö1, Ö2, Ö14.	3
Anne-Baba	Ö6, Ö12.	2
Hiç kimse	Ö4, Ö17.	2
Kardeş	Ö8.	1
Yakın Akraba	Ö9.	1

Öğrencilere sorulan “Aile denince aklına ilk kim ya da kimler gelir?” sorusuna 6 öğrenci herkes geliyor alt temasını oluşturacak cevaplar vermiştir Ö3; *“Ailem gelir. Hepsi küçükler.”*, Ö5; *“Dedem, nenem, Zeynep abla ve tabii hepsi.”*, Ö7; *“Hepsimiz gelir yani. Aileyi ayırmayık aslında bir şekilde ayrılmaz.”*, Ö10; *“Annem, nenem, teyzelerim gelir, ailemde olanlar.”*, Ö11; *“Aile denince aklıma ablam gelir, evde aklıma hepsi gelir. Ablam, annem, babam, abim, ben hepsi gelir.”* ve Ö13; *“Ailemdeki herkes direk. Annem, babam, herkes yani ailede.”* ifadelerini kullanmıştır. Üç öğrenci sadece annem cevabını verirken, iki öğrenci de hem anne hem babayı, iki öğrenci ise aile denince aklına hiç kimse gelmediğini söylemiştir. Ö1; *“Anne. Yani hep annem var yani ilk annem derim.”*, Ö2; *“Annem. İlk annem gelir.”* ve Ö14; *“Annem.”* diye cevabını ifade eden; Ö6; *“Annemle babam gelir.”* ve Ö12; *“Babam, annem. Yani önce onları gelir aklıma babam gelir yani annemnan.”* ifadelerini kullanmıştır. Hiç kimse alt temasını oluşturacak cevapları veren Ö4; *“Hiçbiri.”* ve Ö17; *“Aklıma gelmiyor şu an. İlk yani aklıma gelmedi.”* ifadelerini kullanmıştır. Kardeş olarak ifade eden bir öğrenci Ö8; *“Kardeşlerim”,* ailedeki yakın akrabasını ifade eden bir öğrenci de Ö9; *“İlk sevdiğim dayım var. Dayım gelir.”* şeklinde ifade etmiştir.

3.4. Katılımcıların Kendi Ailesinde En Çok Kiminle Zaman Geçirdiğine İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Kendi ailede en çok kiminle birlikte zaman geçirmekte?” sorusu yöneltildikten sonra öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Kendi Ailesinde En Çok Kiminle Zaman Geçirdiğine İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Ailenin Geneli	Ö3, Ö9, Ö10, Ö17.	4
Kardeş	Ö1, Ö6, Ö8, Ö14.	4
Baba	Ö2, Ö4, Ö5.	3
Anne	Ö11, Ö13.	2
Akraba	Ö7, Ö12.	2

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere kendi ailelerinde en çok kiminle zaman geçirdiği sorulduğunda öğrencilerin dördü tüm aile üyelerini içerecek kişileri sayarken, dördü ise sadece kardeş olanları ifade etmiştir. Ö3; “Küçük kardeşlerim anne daha fazla.”, Ö9; “Ailemde en çok kardeşim ve annemle bir de en çok annemle geçiririm yani.”, Ö10; “Annemle, dedemle.” ve Ö17; “Annemle babam kardeşlerimle.” şeklinde ifade etmiştir. Ö1; “Ablam. Ablamla her şeyi yaparız yani. Ben hep ablama giderim.”, Ö6; “Küçük kardeşimle zaman geçiririm.”, Ö8; “Kardeşlerimle.” ve Ö14; “Abimle zaman geçiririm.” ifadesini kullanmıştır. Ailenizde en çok kiminle zaman geçiriyorsunuz sorusuna cevap olarak üç öğrenci Ö2, Ö4 ve Ö5 “Babam” ortak yanıtını vermiştir. İki öğrenci anne ve iki öğrenci de akrabalarıyla zaman geçirdiklerini ifade ederken Ö11; “Annemle.” ve Ö13; “Annem.” olarak Ö7; “Amcam.” ve Ö12; “Teyzem.” ifadelerini kullanarak cevap vermiştir.

3.5. Katılımcıların Aileleri ile Birlikte Yapmak İstediklerine İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Ailenle birlikte yapmak istediğin veya gitmek istediğin yerler nelerdir?” sorusu yöneltildikten sonra öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Aileleri ile Birlikte Yapmak İstediklerine İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Gezi	Ö4, Ö6, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö17.	7
Tatil	Ö1, Ö3, Ö5, Ö8.	4
İstemiyorum	Ö2, Ö9, Ö10.	3
Her şey	Ö7.	1

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere aileleri ile birlikte yapmak istediği veya gitmek istediği yerler nereleridir diye sorulduğunda 7 öğrenci ailesi ile gezmek istediğini ifade etmiştir. Ö4; “Deniz kenarında olmak, piknik, piknik gibi”, Ö6; “Oynamak isterim, gezmek isterim eğlenmek isterim.”, Ö12; “Ben boncuklardan bileklik yaparım ya, ailemle alışveriş yapalım boncuk alalım isterim. Hem kıyafet de alırım bana giyerim.”, Ö13; “Öyle yüzmek falan isterim. Mesela şezlonglarda güneşlenmek.”, Ö14; “Citymall’da şeyler var basketbol atma şeyler onlardan atmak isterim.” ve Ö17; “Gezmek isterim.” diye ifade etmiştir. Ailesiyle birlikte tatile gitmek istediğini söyleyen 4

öğrenciden biri olan Ö1; “Tatil yapalım. Deniz kenarına, havuza gidelim dinlenelim tatil olsun. Hiçbir iş yapmayalım, ders olmasın hep tatil olsun ailemle”, Ö3; “Tatil için Türkiye’ye gidelim.”, Ö5; “Gezmek, hiç gitmedim. Gezeriz, dolaşırız, tatil olur.” ve Ö8; “Karpaz, tatil. Kampa, deniz kenarı aile olarak sadece.” ifadelerini kullanmıştır. Ö2, Ö9 ve Ö10 aileleri ile birlikte bir şey yapmak istemediklerini ifade ederken; Ö2; “Gitmek istediğim yerler var ama hiç istemem gideyim. Ailemle değil. Tek gitmek isterim.”, Ö9; “Ben ailemle çık hocam yapmam bişey ya ben tek arkadaşlarımla yapmayı seviyorum. Ha yani çok yapmam ben ama arada bir giderik bir yerlere” ve Ö10; “Yok.” şeklinde görüşlerini belirtmiştir. Ö7 ise “Her yere gidiyorum, sıkıntı yok yani. Çünkü her şeyi yapabiliyorum.” ifadesini kullanmıştır.

3.6. Katılımcıların Aileleri ile Bir Araya Geldiğinde Neler Yaptığına İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Ailenizle bir araya geldiğinizde neler yapmaktasınız?” sorusu yöneltilmiştir. Aile ile ilgili bilgi alındıktan sonra hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin çekirdek ailede yer alan “anne, baba ve kardeş” aile üyeleri ile ilgili neler yaptıklarına dair ayrıntılı bilgi elde edebilmek için ayrı ayrı sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların anne, baba ve kardeş ile ilgili neler yapmayı sevdiğine ait görüşlerine ait bulgular tablo 7, 8 ve 9’da belirtilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Aileleri ile Bir Araya Geldiğinde Neler Yaptığına İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Yemek yeme	Ö1, Ö4, Ö7, Ö10, Ö12, Ö13, Ö17.	7
Hiçbir şey Yapmama	Ö3, Ö8, Ö14.	3
Sohbet etme	Ö2, Ö6, Ö14.	2
Gezi	Ö5, Ö9.	2
Yardımlaşma	Ö11.	1

Hafif zihin yetersizliği olan bireylere aileleri ile bir araya geldiklerinde neler yaptıkları sorulduğunda 7 öğrenci yemek yapmak, ya da yemek yemek ile ilgili ifadeler kullanmıştır. Ö1; “Yemek yeriz. Aile bir arada toplanır akşamları yemek hazırlarık yerik.”, Ö4; “Mangal yakarık, ee otururlar, konuşurlar, gave içerler, çay içerler.”, Ö7; “Bir araya. Mangal filan yapıyok, ailece filan sofraya filan guruyok yapıyok ailece.”, Ö10; “Evde yemek yaparız annemle. Anneme yardımcı olurum yemek yapmada.”, Ö12; “Yemek falan yeriz. Ailece toplanırız öğlenleri kardeşlerim annem falan, akşam babam da gelir toplanırık yemek yerik.” ve Ö17; “Yemek. Yemek pişirmek. Birlikte oturmak. Konuşmak.” şeklinde ifade etmiştir. Aileleriyle bir araya geldiğinde özel bir şey yapmadığını ifade eden 3 öğrenci bulunmaktadır. Ö3; “Oturuyoruz bişey yapmıyoruz ya da kahvaltı yapmamız gerekiyorsa yapıyoruz.”, Ö8; “Çok şey yapmayık.” ve Ö14; “Her gün evdeyiz.” ifadelerini kullanmıştır. Sohbet ederiz ve gezeriz diyen 2 öğrenci bulunmaktadır. Ö2; “Konuşuruk. Çay ya da kahve içeriz. Dertleşiriz. Oyun bazenleri işte plan kurarız o gün oraya giderik, ablamlara filan öyle.”, Ö6; “Oturup konuşuruz hocam. Genelde yemek de yeriz.” derken; Ö5; “Gezeriz, dolaşırız.” ve Ö9; “Gezerik ederik giderik bir yerlere yani gezerik.” diye ifade etmiştir. Sadece 1 öğrenci bir araya geldiklerinde yardım ettiğini söylemiştir. Ö11; “Biz bir araya geldiğimizde mesela ben ona kahvaltı için yardım ederim, kek için yardım ederim, temizlik için yardım ederim.” ifadesini kullanmıştır.

Tablo 7. Katılımcıların Anneleri ile Birlikte Neler Yapmayı Sevdiğine İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Yardım Etmek	Ö1, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11, Ö14, Ö17.	10
Hiçbir şey	Ö2, Ö8.	2
Her şey	Ö3.	1
Alışveriş	Ö12.	1
Sohbet	Ö13.	1

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere anneleri ile birlikte neler yapmayı sevdikleri sorulduğu zaman 10 öğrenci annelerine yardım etmeyi sevdiğini, 2 öğrenci anneleri ile hiçbir şey yapmadıklarını ifade etmiştir. Annemle her şeyi yaparım, alışverişe giderim ve sohbet ederim ifadelerini kullanan birer öğrenci bulunmaktadır. Annelerine yardım etmeyi sevdiğini ifade eden öğrencilerden Ö1; “Yardım ederim. Annem iş yapar, yemek yapar falan ben anneme yardım ederim. Hoşuma gider.”, Ö4; “Annemle çağırır bana yardım et diye, yardım ederim. Bir ağır bişey var onlara yardım ederim, koltuk gibi.”, Ö5; “Temizlik yapmayı filan.”, Ö6; “Evde yemek yaparık sonra dışarı çıkarık markete giderik. Onları yaparık hocam.”, Ö7; “Anneme annem yemek yaparken ben salata yapıyorum. Anneme yardım etmeyi daha çok seviyorum.”, Ö9; “Annemle yaparım yani mesela temizlik yaparım arada bir eemm gezerik işte.”, Ö10; “Evet ev işlerini severim annemle yapmak yapmayı.”, Ö11; “En çok annemle kek yapmayı seviyorum.”, Ö14; “Annemle iş yapmayı severim.” ve Ö17; “Yardım etmek hoşuma gider.” ifadelerini kullanmıştır. Annesiyle birlikte bir şey yapmadığını anlatan 2 öğrenci bulunmaktadır. Annenle neler yapmayı seversin soruna Ö2 hiçbir cevap vermemiştir. Ö8 ise “Anneminan çok vakit geçirmem.” ifadesini kullanmıştır. Ö3; “Annemle her şeyi yapmayı seviyom ya fark etmez.” ifadesini kullanan tek öğrencidir. Ö12 “Annemle alışveriş yapmayı seviyorum. Bir şeyler almak, annemle olmak hoşuma gidiyor.” demiştir. Ö13 ise “Annemle konuşup sohbet etmek filan uno oynamak.” cümlesini kullanmıştır.

Tablo 8. Katılımcıların Babaları ile Birlikte Neler Yapmayı Sevdiğine İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Gezi	Ö9, Ö11, Ö13, Ö14.	4
Cevap yok	Ö3, Ö5, Ö10, Ö12.	4
Yardım	Ö7, Ö17.	2
İş	Ö4, Ö8.	2
Sohbet	Ö6.	1
Her şeyi	Ö2.	1
Hiç bişey	Ö1.	1

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere babaları ile neler yapmayı sevdiğini sorulduğunda 4 öğrenci gezmeyi sevdiğini söylerken 4 öğrenci de bu soruya hiç cevap vermemiştir. Ö3, Ö5, Ö10 ve Ö12 “Babanla neler yapmayı seviyorsun?” sorusu sorulduğunda sessiz kalmış ve cevap vermemiştir. Gezmek alt temasını oluşturacak cevaplar veren öğrencilerden Ö9; “Babamnan nasıl deyim size işte yardım ederim bazenleri akşam giderik teppeye, horoz dövüştürürük.”, Ö11; “Babamla vakit geçirmeyi seviyorum. Bir yere gitmeyi seviyorum.”, Ö13; “Babamnan mesela bazenleri gezerik böyle yürüyüş yaparık köyün içinde turlarık böyle komik şeyler filan konuşuruk.”

ve Ö14; “Onunla gezmeyi severim sadece.” ifadelerini kullanmıştır. Babasına yardım etmeyi sevdiğini söyleyen 2 öğrenci vardır. Ö7; “Babamla babama yardım ederim yani. Haftasonları gidiyorum yardım ediyom gendisine o da babamda makinist olduğu için gendi dükkkanı var babamın. Gidiyom ona yardım filan ediyom.”, Ö17; “Babam, yardım ederim her zaman. Tavuklara her şeye, her şeye yardım ederim. Çiçek ekmek.” şeklinde ifade etmiştir. Ö4 ve Ö8 babalarıyla iş yaptıklarını söyleyen 2 öğrencidir. Ö4; “Ev, evleri havlıları temizlerim o kadar. Evin havlısını temizlerim.” ve Ö8; “Şanzıman manzıman indiririk. Tamir işi.” cevaplarını vermiştir. Ö6; “Babamla neler yapmayı, babam oturmayı severim, konuşmayı severim.” ifadesini, Ö2; “Her şeyi yaparım babamla.” cümlesini ve Ö1; “Babamla bir şey yapmam. Babam çalışır zaten, ikimiz bir şey yapmayı.” ifadesini kullanmıştır.

Tablo 9. Katılımcıların Kardeşleri ile Birlikte Neler Yapmayı Sevdiğine İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Oyun Oynamak	Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö17.	13
Gezi	Ö8.	1
Yardım	Ö2.	1

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere kardeşleriyle en çok neler yapmayı sevdikleri sorulduğunda 13 öğrenci oyun oynamayı sevdiğini ifade etmiştir. Ö1; “Oyun oynarık. Birlikte resim yaparık, top oynarık parka falan giderik.”, Ö3; “Ayaz’la geceleri bisiklet falan sürüyöz onu seviyom.”, Ö4; “Futbol oynarık.”, Ö5; “Oyun oynarık. Saklambaç, körebe.”, Ö6; “Kardeşimle oyun oynamayı severim, ablamlamla dışarı çıkmayı severim.”, Ö7; “Kardeşlerimnann oyun oynarım yani her hafta sonu olduğunda. Telefon falan oynuyok, olmadı kardeşimnann çıkıyok, dolaşıyorum, hava alıyom, markete falan gidiyom.”, Ö9; “Kardeşimle oyun oynarım. 7 yaşında.”, Ö10; “Oynamayı.”, Ö11; “En çok top. Küçük kardeşim bana gel top oynayalım der, top oynarız.”, Ö12; “Oyun buluruk hep. Saklambaç, seksek, onlar ne isterse ben oynarım küçüktürler benden.”, Ö13; “Bazen kardeşimle köyde top filan oynarık bazen bisiklet yaparık. Mesela öyle tahtaya çivi çakıp pervanelik bişey yaparık böyle çevirdiğimizde filan o da havalanır.”, Ö14; “Onlarnan kağıda bişeyler çizerik ya da oyun oynarık öyle severim.” ve Ö17; “Birlikte top oynamak maç.” şeklinde ifade etmiştir. Gezmek ve yardım etmek alt temalarında bulunan öğrencilerin ifadeleri ise Ö8; “Gezmeyi”, Ö2 ise “Ablamların çocuklarına bakarım, onlar dışarı çıkar bazen.” şeklinde olmuştur.

3.7. Katılımcıların Ailesinde Anlaşmakta Zorluk Yaşadığı Birinin Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Ailende anlaşamadığın biri var mı?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların ailelerinde anlaşmakta zorlandığı biri varsa katılımcılara, kiminle anlaşmakta zorlandığı, anlaşamadığı kişi ile neden anlaşamadığı ve hangi konularda anlaşmakta zorluk yaşadığına dair sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların kiminle anlaşamadığı, neden anlaşamadığı ve hangi konularda anlaşamadığına ait bulgular tablo 10, 11 ve 12’de belirtilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Ailesinde Anlaşmakta Zorluk Yaşadığı Birinin Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Yok	Ö1, Ö4, Ö5, Ö7, Ö10, Ö12, Ö13, Ö17.	8
Var	Ö2, Ö6, Ö8, Ö9, Ö11, Ö14.	6
Arada bir	Ö3.	1

Hafif zihin yetersizliği olan bireylerin ailenizde anlaşamadığınız biri var mı sorusuna 8 öğrenci hayır yok diye cevap verirken, 6 öğrenci evet var ve 1 öğrenci de arada bir diyerek cevap vermiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Ailesinde Anlaşmakta Zorluk Yaşadığı Kişiyle İlgili Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Akraba	Ö2, Ö8, Ö9, Ö14.	4
Kardeş	Ö3, Ö6.	2
Aile üyeleri	Ö11.	1
Zorluk Yaşamıyor	Ö1, Ö4, Ö5, Ö7, Ö10, Ö12, Ö13, Ö17.	8

Hafif zihin yetersizliği olan bireylere ailenizde anlaşamadığınız kişi kim diye sorulduğunda 4 öğrenci yakın akrabasını, 2 öğrenci kardeşini ve 1 öğrenci de aile üyelerini söylemiştir. Ö2 anlaşamadığı kişiyi "Babamın karısı", Ö8; "Neneminan", Ö9; "Birincisi en çok anlaşamadığım kişi en sevmediğim dayım ama anlaşmam hiç çok. Hepsiyile anlaşırım yok birisiyle anlaşiyom geri beşiyile anlaşamıyorum.", Ö14; "Büyükbabam." diyerek ifade etmiştir. Öğrencilerden 2'si anlaşamadığı kişi olarak kardeşlerinden söz etmiştir. Ö3; "Gizem, Betül. Ablamlar." ve Ö6; "Ablam." diye ifade etmiştir. Ö11 ise anlaşamadığı kişiyi "Anlaşamadığım mesela babam. Mesela abim, annem." olarak ifade etmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Ailesinde Anlaşmakta Zorluk Yaşadığı Kişi ile Hangi Konularda Anlaşmakta Zorluk Yaşadığına İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Davranışlar	Ö2, Ö9, Ö14.	3
Eşya paylaşımı	Ö3, Ö6.	2
Arkadaş seçimi	Ö11.	1
Maddi durum	Ö8.	1
Zorluk Yaşamıyor	Ö1, Ö4, Ö5, Ö7, Ö10, Ö12, Ö13, Ö17.	8

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere ailelerindeki bireylerle hangi konularda anlaşamadıkları sorulduğunda 3 öğrenci davranışlarına karıştığı için ifadesini kullanmıştır. Ö2; “Karışır her şeye. İstemem kendisini.”, Ö9; “Mesela hocam hangi konularda mesela yani mesela oyun oynarım hesap satarım benim hesap satma şeylerim var diyorki nerden buldun parayı. İnanmıyor diyeyim. Ama annem inaniyo dayım inanmıyor annem inaniyo çünkü görüyo da.” ve Ö14; “Bişey dediğimde mesela dün dayımla tarlaya gitmek istediymdim sinirlendim dayım izin vermeyince sandalyeyi ittirdim dedi bana bir tokat atarsam bayılacan dedi bana sinir olunca.” şeklinde ifade etmiştir. Eşya paylaşma konusunda zorluk yaşadığını ifade eden 2 öğrenci bulunmaktadır. Ö3’e “Kıyafet mi paylaşıyorsunuz?” sorusu yöneltilince “Evet.” yanıtını vermiştir. Ö6; “Çok gavgga çıkarır. Kıyafetlerini giyermişim, makyaj malzemelerini almışım.” ifadesini kullanmıştır. Ö11 arkadaş seçimlerinden dolayı anlaşmakta zorluk yaşadığını ifade ederken “Kim o arkadaşın kim? Hiç sevmediği bir tane arkadaş var Şerife, zaten onu sevmiyor. Onla niye konuşuyorsun diyo bana.” şeklinde konuşmuştur. Maddi durumlardan dolayı anlaşmakta zorluk yaşayan Ö8; “Dedem bana traktör verdiydi. Traktörü sattı. Biz de mahkemeye verdik. Onunla koştururuk.” ifadesini kullanmıştır.

3.8. Katılımcıların, Ailelerinin Nelere Sahip Olmasını İstedığıne İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Ailenin nelere sahip olmasını isterdin?” sorusu yöneltildikten sonra öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 12. Katılımcıların, Ailelerinin Nelere Sahip Olmasını İstedığıne İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Kod	Öğrenci Kod	Frekans
Her şey	Ö1; “Her şeyimiz olsun.” Ö7; “Her şeye sahip olmasını isterdim.” Ö8; “Ev, mandıra.” Ö9; “Her şeye.” Ö12; “Dükkan, ev.” Ö13; “Lamborcini filan”	Ö1, Ö7, Ö8, Ö9, Ö12, Ö13.	6
Bir şey istemem	Ö3; “Bir şeye sahip olmalarını istemezdim ya.” Ö5; “Yok.” Ö6; “Bir şeye sahip olmalarını istemezdim ki.” Ö10; “Yok.”	Ö3, Ö5, Ö6, Ö10.	4
Duygusal	Ö2; “Mutluluk.” Ö11; “Güzel, güzel.” Ö17; “Anneannem.”	Ö2, Ö11. Ö17.	3
Bilmem	Ö4; “Anlamadım.” Ö14; “Aklımda yok.”	Ö4, Ö14.	2

Hafif zihin yetersizliği olan bireylere ailelerinin nelere sahip olmasını isterlerdi diye sorulduğunda, 6 öğrenci her şeye sahip olmak istediğini ifade etmiştir. Ö1; “Her şeyimiz olsun. Ev, araba, havuz falan olsun. Annem istediklerini alsın. Ben de güzel kıyafetler alayım.”, Ö7; “Yani. Her şeye sahip olmasını istedim. Yani bir eve sahip olmasını istedim. Yani her şey sahip olmasını istedim yani.”, Ö8; “Bir ev, bir mandıra. Bir de tarla.”, Ö9; “Her şeye. Araba ev mev her şey.”, Ö12; “Dükkan olsun, bir sürü boncuk olsun isterim. Her şeyden alabilelim. Ev olsun falan.”, Ö13; “Lamborcini filan. Mesela gendi evimiz. Bugatti filan.” diyerek sıralama yapmıştır. Ailesinin bir şeye sahip olmasını istemeyen 4 öğrenci bulunmaktadır. Ö3; “Bir şeylere sahip olmalarını istemezdim ya.”, Ö5; “Yok.”, Ö6; “Bir şey sahip olmalarını istemezdim ki.” ve Ö10; “Yok.” diye benzer cevaplar vermişlerdir. Ailelerinin sahip olmasını istediği şeyi duygusal olarak açıklayan 3 öğrenciden Ö2; “Hiçbir şey istemem sadece mutluluk.”, Ö11; “Ailemde keşke olsa dediğim, güzel güzel hep hep beraber bir yere gitmek ailecek, onu seviyorum.” ve Ö17; “Anneannem gelsin diye. Türkmenistan’da.” sözlerini kullanmıştır. Ö4; “Ne söyleyim hocam size. Çok düşündüm ama hiçbir şey.” ve Ö14, “Aklımda yok. Aklıma bişey gelmedi” ifadesini kullanarak ailesinin nelere sahip olmasını istediğini bilmediğini söyleyen 2 öğrenci bulunmaktadır.

3.9. Katılımcıların Aileleriyle Yapmaktan Hoşlandıkları Etkinliklere İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Ailenle yapmayı en sevdiğin şey nedir?” sorusu yöneltildikten sonra öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 13. Katılımcıların Aileleri ile Birlikte Yapmaktan En Çok Hoşlandıkları Şeylere İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Kod	Öğrenci Kod	Frekans
İş yapmak	Ö1; “Birlikte iş yapmak.”	Ö1, Ö8, Ö10, Ö12, Ö14.	5
	Ö8; “Hayvanlarla uğraşmak.”		
	Ö10; “Mandırada.”		
	Ö12; “Ev işi falan yapmak.”		
	Ö14; “İş.”		
Bilmem	Ö4; “Ne söyleyim hocam size.”	Ö4, Ö5, Ö7, Ö13.	4
	Ö5; “Yok.”		
	Ö7; “Yani sevdiğim.”		
	Ö13; “Aklıma bişey gelmedi.”		
TV izlemek	Ö11; “Televizyon izlemek.”	Ö11, Ö17.	2
	Ö17; “Film izlemek.”		
Konuşmak	Ö2; “Dertleşiyoz.”	Ö2, Ö6.	2
	Ö6; “Konuşmak.”		
Duygu	Ö3; “Olmaları”	Ö3, Ö9.	2
	Ö9; “Huzurlu.”		

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin ailesiyle yapmayı en sevdiği şeyler arasında 5 öğrenci iş yapmak, 4 öğrenci bilmem, 2 öğrenci televizyon izlemek, 2 öğrenci konuşmak ve 2 öğrenci duygularıyla ifade etmiştir. İş yapmayı seven öğrencilerden Ö1; *"Birlikte iş yapmak. Ailemle seviyorum bir arada iş yapmayı. Hep beraber oluyoz o zaman."*, Ö8; *"Hayvanlardan uğraşmak, ağaçlardan."*, Ö10; *"Biz annemle dedemle mandırada kahvaltı yapıyoruz, kahvaltı."*, Ö12; *"Ev işi falan yapmak. Hoşuma gidiyor iş yapmak ailemle."* ve Ö14, *"Her zaman yaptığımız şey iş."* ifadeleri kullanılmıştır. Ailesiyle ilgili sevdiği şeyi bilmediğini söyleyen Ö4, *"Ailemle ilgili en sevdiğim şey, ne söyleyim hocam size. Ailem güzel hissettirir."*, Ö5; *"Yok."* Ö7; *"Yani sevdiğim."* ve Ö13; *"Sahip olduğum mesela aklıma birşey gelmedi."* şeklinde konuşmuştur. Televizyon izlemek, konuşmak ve duygularını ifade eden öğrencilerden Ö2; *"Dışarı çıkıyoruz dertleşiyoruz, konuşuyoruz. Ondan sonra geziyoruz."*, Ö6; *"Konuşmak."* ve Ö11; *"Mesela ailemle televizyon izlemek, ailemle telefona bakmak, ailemle fotoğraf çekmek."*, Ö17; *"Televizyon film izlemek. Temizlik bulaşık."* ve Ö3; *"Olmaları."*, Ö9; *"Ailemle ilgili en sevdiğim şey huzurlu evde."* ifadeleri olmuştur.

3.9. Katılımcıların Ailelerindeki En Sevdiği Geleneğe İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere "Ailenizin en sevdiğiniz geleneği, her zaman yaptığınız şey nedir?" sorusu yöneltildikten sonra öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların Ailelerindeki En Sevdiği Geleneğe İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Ailece Yemek Yemek	Ö1, Ö2, Ö7, Ö9, Ö12.	5
Gezi	Ö3, Ö4, Ö5, Ö8.	4
İş	Ö10, Ö14.	2
Spor	Ö6.	2
Sürpriz	Ö13.	1
Birlikte Uyuma	Ö11.	1

Hafif zihin yetersizliği olan bireylere ailelerindeki en sevdiği gelenek, her zaman yaptıkları şey nedir sorulduğunda 5 öğrenci yemek hazırlamakla ilgili ifadeler kullanmıştır. Ö1; *"Her zaman yemek yeriz. Doğum günü, bayram ya da tatil olursa hep toplanıp yemek yeriz birlikte. Bütün aile gelir. Herkesi çağırırız."*, Ö2; *"Her zaman. Her zaman yapmıyoruz arada sırada pikniğe gidiyoruz. Her gün arada sırada her gün deil de arada sırada ablamlar bize geliyor, biz onlara gidiyoruz öyle."*, Ö7; *"Yani ailemle mi gittiğim. Ailemle birlikte en az bir gün geçiririm ile pazar günü geçiriyorum. O mutlu günümde kalkıyorum anneme soruyom ne istiyon marketten. Her zaman bunu sorarım. Kardeşimle birlikte gidip de alyok geliyok onlar babamla birlikte onlar da akşama doğru gidip geliyor. Her hafta sonu mangal yakıyoruz ailece birlikte topluca."*, Ö9; *"Her zaman yaptığımız toplanıyoruz yemek yerik ya da mangal yakarık. Mangal yakarık bayağı biraz yakarık arada birçok yakarık."* ve Ö12; *"Sofra hazırlarız. Yemekler yapılır, farklı güzel şeyler hazırlanır tatilde ya da bayramda hep bir arada herkes gelir yemek yenir."* şeklinde ifade etmiştir. Ailelerinin her zaman yaptığının geziye gitmek olduğunu söyleyen 4 öğrenci bulunmaktadır. Ö3; *"Sürekli mesela akrabalarla filan bir araya geliyoruz."*, Ö4; *"Balığa giderik ailecek."*, Ö5; *"Köye gideriz bayramda."* ve Ö8; *"Sürekli"*

yaptığımız bayramlarda tatile gitmek, çadırlarda kalmak deniz kenarında.” ifadesini kullanmıştır. Her zaman iş yaptıklarını söyleyen 2 öğrenciden Ö10; “Koyunları keçileri sağmak.” ve Ö14; “Her zaman yaptığımız şey iş.” ifadelerini kullanmıştır. Ailede sürekli yapılan ya da gelenek haline gelen şeyleri anlatırken spor söyleyen 2 öğrenci Ö6, Ö17; “Spor yaparık. Spor kıyafetleri giyip dışarı doğru koşarık.” ve sürpriz, ve birliktelik, alt temalarına 1 öğrenci cevap vermiştir. Ö13; “Mesela her doğum gününde filan ablamın doğum günüsünde biz hir bir şeyden habersizken ablama birdenbire sigortaları attırdılar evin ablam dedi elektrikler mi gitti açtı gözünü elektriği da endirdiler elektrik geri geldi doğum günüsü çıktı. İşte bana da öle yapardılar.” ve Ö11; “Her zaman yaptığımız şey beraber, beraber uyuruz. Beraber kalkarız. Günaydın derim ben onlara, beraber.” ifadeleri kullanılmıştır.

3.10. Katılımcıların Ailelerinden Öğrendiği En Önemli Davranışlara İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Ailenden öğrendiğin en önemli şeyler nelerdir?” sorusu yöneltildikten sonra öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların Ailelerinden Öğrendiği En Önemli Davranışlara İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Kod	Öğrenci Kod	Frekans
Davranış	Ö1; “Güzel davranmayı öğrendim.” Ö5; “Güzel davranmayı öğretti.” Ö9; “Annem diyor çok karışma herkese.” Ö11; “Uslu çocuk olmayı.” Ö12; “Düzgün konuşmayı, terbiyeli olmayı.” Ö13; “Sevmek saygı duymak filan.”	Ö1, Ö5, Ö9, Ö11, 6 Ö12, Ö13.	6
Herşey	Ö2; “Her şeyi öğrendim.” Ö3; “Her şey bence.” Ö4; “Her şeyi.” Ö7; “Hayatı öğrendim.”	Ö2, Ö3, Ö4, Ö7.	4
İş	Ö8; “Hayvan doğurtmayı öğrettiler.” Ö14; “Traktör sürmek.”	Ö8, Ö14.	2
Bilmem	Ö10; “.....” Ö17, “Yok.”	Ö10, Ö17.	2
Yemek	Ö6; “Yemek.”	Ö6.	1

Hafif zihin yetersizliği olan bireylerin ailelerinden öğrendiği en önemli şeyler için davranışlarını diyen 6 öğrenci bulunmaktadır. Ö1; “Güzel davranmayı öğrendim. Annem falan hep der güzel otur, güzel konuş diye.”, Ö5; “Güzel davranmayı öğretti.”, Ö9; “Ailemden en önemli şey nedir önemli şey. Ailemin öğrettiği şey ee nasıl annem diyor çok karışma herkese ani onu bunu diyo başka ne diyo her şey diyolar ya. Mesela yani birisi diyo annem diyo su mu verirse alma diyo öyle yemiş memiş verirse alma diyo başka tanımadığın birisi.”, Ö11; “Ailemden en önemli şey, ailem bana çok uslu bir çocuk ol hiç yaramaz olma, çok uslu bir çocuk ol da seni sevelim”, Ö12; “Düzgün konuşmayı terbiyeli

olmayı. Hep güzel davran derler. Büyüklerine saygılı ol çocuklara bak falan diye uyarırlar.” ve Ö13; “Sevmek saygı duymak filan.” diye ifade etmiştir. Her şeyi ailemden öğrendim diyen 4 öğrenci bulunmaktadır. Ö2; “Ailem öğretti. Biraz ben. Çoğunlukla ben.”, Ö3; “Her şey bence.”, Ö4; “Her şeyi. Her şeyi ailem öğretmedi. Babam öğretti bazılarını, annem öğretti, gendim öğrendim.” ve Ö7; “Ben hayatı öğrendim onların sayesinde. Yani meslek öğrendim onların sayesinde. Onların yani başkalarının hakkını yememeği öğrendim. Yani anne ailemin hakkında her şeyi öğrendim yani. Onlar olmasa ben hiçbir şeyim yani. Onlar bana hayatı öğretti.” ifadeleri kullanılmıştır. İş yapmayı öğrendim diyen Ö8; “Hayvan doğurtmayı öğrettiler. Tamir etmeyi öğrendim. Bir de balığın yanında yoğurt yenmez onu öğrendim.” ve Ö14; “Traktör sürmek öğrendim dayımdan. Motor sürmeyi da.” ifadelerini kullanmıştır. Ö10, ailen sana ne öğretti sorusuna hiçbir cevap vermezken, Ö17; “Yok.” diyerek cevap vermiştir. Ö6 ise “Ne öğretti bana? Yemek. Okula, okula gitmeyi hocam” cevabıyla yemek ve okul öğrendiğini ifade eden 1 öğrenci olmaktadır.

3.11. Katılımcıların Ailelerinde Uygulanan Kurallara İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Ailenizin kuralları nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Ailedeki kuralların neler olduğu dair görüşler belirlendikten sonra, ailedeki bu kuralların nasıl belirlendiği, kimler tarafından belirlendiği, kurallara uyulmadı zaman ailede ne gibi tepkiler olduğu, katılımcıların ailede belirlenen hangi kurası nasıl değiştirmek istediği ve katılımcıların kendi kuralını koyacak olsa hangi kuralı ekleyeceğine dair bilgi edinmek amacıyla sorular sorulmuştur. Ailedeki kuralların nasıl belirlendiğine, kimler tarafından belirlendiğine ve kurallara uyulmadığı zaman ailede nasıl bir tepki olduğuna ilişkin bulgular tablo 16, 17 ve 18’de belirtilmiştir.

Tablo 16. Katılımcıların Ailelerinde Uygulanan Kurallara İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Kural yok	Ö1, Ö5, Ö10, Ö12, Ö13, Ö14.	6
Eve geç gelmeme	Ö2, Ö3, Ö4, Ö6.	4
Evdeki kurallar	Ö8, Ö11, Ö17.	3
Sokaktaki kurallar	Ö2, Ö4, Ö17.	3
Bilmiyorum	Ö9.	1
Davranışlar	Ö2, Ö7.	2

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere ailenizdeki kurallar nelerdir diye sorulduğunda 7 alt tema oluşturacak maddeler sıralamışlardır. Alt temalara göre ailenin kuralı olmadığını ifade eden 6 öğrenci, eve geç gelmeme 4 öğrenci, evde ve sokakta uyulması gereken kurallarla ilgili 3 öğrenci, davranışlarla ilgili 2 öğrenci, kuralları bilmiyorum diyen 1 öğrenci kural saymıştır. Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin ailenizin kuralları nelerdir sorusuna verdiği cevaplarda; Ö1; “Bir kural yoktur. Kimse kural koymadı bize.”, Ö2; “İşte akşam eve ben geç gelmiyim sadece o bi de babamı filan üzmiyim o kadar. Bi de kavgaya karışmiyim o.”, Ö3; “Eve gelmede geç kalma çok çok.”, Ö4; “Akşam bir yere çıktığında erken çıktığında bir yere erken gelmelisin eve. Başka, uzağa gitmeyeceyik öyle hocam.”, Ö5; “Yok. Koymadılar.”, Ö6; “Dışarı çok çıkmaycam.”, Ö7; “Ailemizin kuralları saygılı davranılır, saygılı, saygısız asla davranmayın. Küfür yasaktır bizde asla. Eee izin

olarak çıkarık biz evden izin alarak, izin almadan asla bilemeyik çünkü ne olacağını. İzin alarak çıkarık, saygılı, yardım etme, yani her şey yapıyoduk.”, Ö8; “Kirada kaldığımız için ikinci kat olduğu için biraz rahat durmuyoz.” Koşturmamak evin içinde.”, Ö9; “Onu çok bilmem hocam ben hiç karışmam oraya. Vardır da ben bilmem çok vardır yani.”, Ö10; “Yok.”, Ö11; “Var mesela ben odaya gittiğim zaman annem, babam bana sesleniyor, hade kızım gel dışarı çık biraz dolaşalım hepimiz.”, Ö12; “Kural söylemez annem. Kural yok yani.”, Ö13; “Kuralları genellikle serbest.”, Ö14; “Kural yok ki.”, Ö17; “Elektriğe dokunma, elektrik çarpabilir. Yani yemek yaparken yaklaşma o da şey zararlı. Yollardan dikkat et bisikletnen geçerken o da tehlikeli her şey. Yol kaldırımdan yürü.” ifadeleri kullanılmıştır.

Tablo 17. Katılımcıların Ailelerinde Kuralları Belirleyen Kişiler Hakkındaki Görüşleri

Alt Tema	Öğrenci Kod	Frekans
Anne ve Baba	Ö6, Ö7, Ö17.	3
Baba	Ö4, Ö8, Ö9.	3
Anne	Ö3, Ö11.	2
Baba ve Ablalar	Ö2.	1
Kural Yok	Ö1, Ö5, Ö10, Ö12, Ö13, Ö14.	6

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin ailelerindeki kuralları kim ya da kimler koyar diye sorulduğunda 3 öğrenci annem ve babam, 3 öğrenci babam, 2 öğrenci annem ve 1 öğrenci de babam ve ablalar yanıtını ifade etmiştir.

Tablo 18. Katılımcıların Ailelerinde Kuralların Nasıl Belirlendiğine İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Kod	Öğrenci Kod	Frekans
Uyarı	Ö8; “Ev konusunda babam.” Ö9; “Nasıl belirler yani hocam nasıl eee kendisi yapılacak her şeyi deylim.” Ö11; “Annem çok çok çok iyi söyler kuralları, çok iyi belirler.” Ö17; “Yani dikkat etmeli herşeye.”	Ö8, Ö9, Ö11, Ö17	4
Kuralı söyleyerek	Ö4; “Akşam bir yere çıktığında erken çıktığında bir yere erken gelmelisin.” Ö6; “Saat eve akşam saat 8’den 8’de gelecekmişim eve.” Ö7; “Yani nasıl belirlenir? Düzgün davranmak için onları koyarlar.”	Ö4, Ö6, Ö7,	3
Söylenir	Ö2; “Toplanıp söylerler.” Ö3; “Annem söyler.”	Ö2, Ö3.	2
Kural Yok	Ö1; “Bir kural yoktur.” Ö5; “Yok.” Ö10; “Yok.” Ö12; “Kural söylemez annem.” Ö13; “Kuralları genellikle serbest.” Ö14; “Kural yok ki.”	Ö1, Ö5, Ö10, Ö12, Ö13, Ö14.	6

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere ailedeki kuralların nasıl belirlendiği sorulduğunda 4 öğrenci uyarı şeklinde söylendiği, 3 öğrenci kuralları hatırlatıldığı ve 2 öğrenci de kuralların söylenip açıklandığını ifade etmiştir.

3.12. Katılımcıların Hayal Ettikleri Aileye İlişkin Bulgular

Hafif düzey zihin yetersizliği olan öğrencilere “Nasıl bir aile hayal ediyorsun?” sorusu yöneltildikten sonra öğrencilerin verdiği cevaplar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 23. Katılımcıların Hayal Ettikleri Aileye İlişkin Görüşleri

Alt Tema	Kod	Öğrenci Kod	Frekans
Duygu	Ö4; “Daha mutlu.”	Ö4, Ö7, Ö8, Ö9, 7 Ö10, Ö11, Ö14.	7
	Ö7; “Mutlu bir aile.”		
	Ö8; “Daha rahat.”		
	Ö9; “Yani böyle huzurlu.”		
	Ö10; “Güzel.”		
	Ö11; “Böyle çok mutlu.”		
	Ö14; “Daha sakin.”		
Aynı aile	Ö1; “Ailemi seviyorum.”	Ö1, Ö3, Ö6, Ö12, 6 Ö13, Ö17.	6
	Ö3; “Aynı aileyi.”		
	Ö6; “Kurmuyom hayal.”		
	Ö12; “Ailemden memnunum.”		
	Ö13; “Şimdi oldukları gibi.”		
	Ö17; “Aile.”		
Kalabalık	Ö5; “Nenem, dedem öyle bir aile.”	Ö5.	1
Kendim	Ö2; “Kendim.”	Ö2.	1

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere nasıl bir aile hayal ederdiniz diye sorulduğunda 7 öğrenci mutlu, rahat ve güzel gibi cevaplar vermiştir. Ö4; “*Nasıl deyim hocam, tek mutlu işte. Hep mutlu bir aile istiyorum.*”, Ö7; “*Yani mutlu bir aile. Ama o hayalim de her türlü mutluym yani. Sıkıntım yok.*”, Ö8; “*Daha rahat edebilmemiz. İnsan açısından.*”, Ö9; “*Yani böyle huzurlu temiz güzel olacak aile tabi dedem gibi deil dedem çok şey.*”, Ö10; “*Güzel, güzel.*”, Ö11; “*Böyle çok mutlu. Hepimiz bir arada olalım, parka marka falan yemeğe dışarı çıkalım, restorana mestorana gidelim, öyle bir aile istiyorum.*” ve Ö14; “*Daka sakin. Daha çok gezen.*” ifadelerini kullanmıştır. Ailemden memnunum başka aile hayal etmiyorum temasında cevaplar veren 6 öğrenci bulunmaktadır. Ö1; “*Ailemi seviyorum. Aynı ailede olmak isterdim.*”, Ö3; “*Aynı aileyi hayal ederdim. Kalabalık aileyi değişmezdim.*”, Ö6; “*Kurmuyorum hayal. Çünkü ben ailemi seviyorum.*”, Ö12; “*Ailemden memnunum. Başka aile istemem.*”, Ö13; “*Şimdi oldukları gibi bana yeterler.*” ve Ö17; “*Aile. Misafir yemeği. Çay, yemek yardım etmek. Arkadaşlarla oynamak top maç.*” şeklinde anlatmıştır. Ö5; “*Nenem, dedem öyle bir aile. Dedem, nenem, amcam.*” ifadesini ve Ö2 ise “*Kendim.*” ifadesini kullanmıştır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin görüşlerine göre aile kavramı ve aile ilişkileri konusunda veri toplamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma uygulamasında hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin aile ve aile ilişkilerine ilişkin görüşlerini belirlemek amacı ile 12 soru sorulmuştur. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde öncelikle “Aile ne demektir?” sorusu sorulmuştur. Yanıtlar incelendiğinde, Türk Dil Kurumu’nun (2019) aile tanımını verirken ifade ettiği “bir arada yaşayan akraba ve aile yakınlarının tümü” açıklamasını destekleyen yanıtlar vermişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğu aile ne demektir sorusuna beraber olmak, bir arada olmak, aileyle birlikte yaşamak gibi yanıtlar vermiştir. Özmen (2007) yaptığı bir çalışmada ailenin genel niteliklerini sıralarken duygusal bir yapıya sahip, evrensel ve kapsamlı olduğundan söz etmiştir. Öğrencilerin aile tanımını yaparken kullandığı “toplum, yuva, mutluluk, çok iyi bir şey” sözleri de ailenin genel niteliklerini kapsayan cevaplar olmuştur.

Pehlivan’ın (2018), 18-74 yaş aralığında şehir ve kırsal yerleşim yerlerinde ikamet eden 46 bireyle yaptığı çalışmada aile tanımından ne anlaşıldığı, ve aile tanımına dahil edilen bireylerin kim olduğuna dair sorular yer almaktadır. Katılımcıların aile tanımı yaparken “Aile kan bağıdır, birlikteliktir.”, “Anne, baba, eş, çocukların aynı çatı altında bir arada oturması.”, “Aile yani birlik, beraberlik.” ve “Sevgi ve saygıyı anlıyorum.” ifadeleri kullanılmıştır. Katılımcılara sorulan hangi bireyleri aile üyesi olarak algıladığını sorunun yanıtlarında “eş, anne, baba, kardeş ve akraba” olarak aile üyelerinin sayıldığı ifade edilmiştir. Bu araştırmanın sonucuna göre hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere sorulan aile nedir ve aile denince aklına kim ya da kimler gelmektedir sorularına verilen cevaplar tutarlılık göstermektedir.

Akar ve Aksoy’un yürüttüğü (2018), ana sınıf ve dördüncü sınıf 26 öğrencinin oluşturduğu çalışma grubuyla yapılan çalışmada çocuk gözüyle anne-baba soru formu kullanılarak veri toplanmıştır. Çocukların anne, babayla en çok nereye gidersin sorusuna verdikleri “akraba ziyareti, gezme, market, park” cevapları hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin cevaplarıyla farklılık göstermiştir. Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin anne ve babaları ile bir araya geldiklerinde ne yaparsınız sorusuna çoğunlukla yemek yeriz şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Anasınıf ve 4. Sınıf öğrencilere sorulan anne, baban ile en çok nereye gitmek istersin sorusu ile hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere sorulan ailenle birlikte yapmak istediğin ya da gitmek istediğin yerler neresidir sorularına verilen cevaplar da benzerlik göstermektedir. Her iki çalışmada da çocuklar aile bireyleri ile gezmeye ve tatile gitmek istediğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan çocuklara, anneleri ile birlikte en çok ne yapmayı sevdikleri sorulduğunda hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin çoğunluğunda annelerine yardım etmeyi sevindikleri cevabı verilirken, anaokul ve 4. Sınıf öğrencilerin ev işlerine yardım etme cevabını hiç vermediği görülmektedir. Öğrencilerin babanla ne yapmayı seversin sorusuna ise benzer cevaplar verdiği gezmek, birlikte vakit geçirmek ve iş yapmak ifadelerini kullanmıştır.

Aytekin, Artan, Kangal, Çalışandemir ve Özkızıklı’nın (2016); 4-6 yaş grubunu kapsayan 579 çocukla yürüttükleri çalışmada amaç okul öncesi dönem çocuklarının anne-babalarına yönelik algılarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşmeler tasarlanarak veri toplanmıştır. Annenle-babanla en çok ne yapmaktan hoşlanırsın sorusuna verilen “oyun oynamaktan” cevabının, hafif düzey zihin yetersizliğinden etkilenmiş bireylerin verdikleri cevaplarla tutarlı olmamıştır. Cevapların tutarlı olmamasının nedeninin iki çalışmadaki çalışma gruplarında yer alan öğrencilerin farklı yaş aralıklarında olması ve anne-babayla farklı zaman geçirme ihtiyacına sahip olması diye ön görülmektedir. 4-6 yaş grubu öğrencilerine sorulan anne-babayla hep beraberken ne yaparsınız sorusundaki cevapların çoğunluğunda oyun

oyunuz cevabı görülmektedir. Ayrıca “gezmeğe gideriz, TV izleriz, yemek yeriz” gibi ifadeler de bulunmaktadır. Bu sonuca göre aile bireylerinin bir arada olması ile ortak aktivitelerin yapıldığı ve her iki çalışmadaki sonuçların da birbiriyle benzer olduğu görülmektedir.

Şahin ve Aral’ın (2012) “Aile İçi İletişim” başlıklı çalışmasında, ailedeki kuralların ve sınırlılıkların herkes için geçerli olması ve hep birlikte karar verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Kuralların çocuklara açıklanmalı ve ailevi konularda birlikte karar alınmalıdır. Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere sorulan ailenizdeki krallar nelerdir, kim, nasıl belirler ve sen kural koymak istesen ya da değiştirmek ne yapardın sorularına cevaplar; aile içerisinde eşitsiz kurallar olduğunu ve kurallara tek bireyin karar verdiğini göstermektedir. Aile içi iletişimin olması gerektiği gibi yürümediği ve hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin kendi kurallarının da olduğunu göstermektedir.

Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin görüşüne göre aile ve aile ilişkilerinin araştırıldığı bu çalışmanın sonuçları literatürde hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerle yapılmış farklı çalışmalara erişmekte zorluk yaşandığı için normal gelişim gösteren bireylerin araştırma sonuçlarına göre tartışılmıştır. Normal gelişim gösteren bireylerin verdiği yanıtlarla, hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin verdiği yanıtlar çoğu zaman tutarlılık göstermiştir. Farklı sonuçlar elde edilmesinin sebepleri olarak yaş aralıklarının değişken olması, araştırma yapılan bölge farklılıkları, aile yapılarının farklılıkları olarak görülmektedir.

Hafif düzey zihin yetersizliğine sahip bireylere kardeşleriyle en çok ne yapmayı sevdikleri sorulduğunda 15 katılımcıdan 13’ü oyun oynadıklarını ifade etmiştir. Normal gelişim gösteren kardeşlere sahip olan hafif düzey zihin yetersizliği olan katılımcılar, top, saklambaç, futbol, bisiklet gibi oyun çeşitleri sıralamıştır. Yavuz ve Coşkun’un (2014) normal gelişim gösteren bireyin zihinsel engelli kardeşiyle vakit geçirme durumunu araştırdığı çalışmadaki amaç; normal gelişim gösteren kardeşlerin zihin engelli kardeşiyle evde ve ev dışında zaman geçirip geçirmediği ve neler yaptıklarını belirlemektir. Araştırma sonuçlarına göre 22 katılımcıdan 15’i zihin engelli kardeşiyle ev içinde zaman geçirmekte, televizyon izleme, oyun oynama, ders çalıştırma gibi etkinlikleri birlikte yapmaktadır. Ev dışında ise 9 katılımcının zihin yetersizliği olan kardeşiyle zaman geçirdiği belirlenmiştir. Ev dışında birlikte her yere gittiğini ifade eden 6, parka gittiğini ifade eden 3 katılımcı bulunmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre normal gelişim gösteren kardeşlerin zihin engelli kardeşleriyle birlikte ev içinde veya ev dışında zaman geçirdiği belirlenmiştir. Bu sonuç hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin, normal gelişim gösteren kardeşleriyle birlikte oyun oynadıkları sonucunu; kardeşlerin bir arada zaman geçirdiği yönünde desteklemektedir.

Ulugöl’ün (2021) zihin yetersizliği olan yetişkinlerle yaptığı çalışmada ev yaşamı ile ilgili elde edilen bulgular, hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylerin aileleri ile bir araya geldiklerinde neler yaptıklarına dair elde edilen bulgularla tutarlılık göstermektedir. Yetişkin zihin yetersizliği olan bireyler; ev işlerine yardım ettiklerini, markete gidip ekmek aldıklarını, televizyon izlediklerini ve tabletle oynadıklarını ifade etmişlerdir. Hafif düzey zihin yetersizliği olan bireylere sorulan ailenle bir araya geldiğinizde neler yapmaktasınız ve annenle ve babanla neler yapmayı seversin sorularına verilen cevaplar; yardım ederim, markete giderim, film izlerim şeklinde olmuştur. Zihin yetersizliği olan bireylerin evde bireysel ya da aile bireyleri ile birlikte yaptığı aktivitelerin her iki çalışmada da tutarlı olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmada zihin yetersizliği olan bireylerin aile kavramı ve aile ilişkilerine yönelik görüşleri belirlenmiştir. Zihin yetersizliği olan bireylerin aileleri hakkındaki görüşlerinin belirlenmesinin aile ilişkilerinin farklı bir bakış açısıyla ifade edilmesine katkı sağlayacağı

düşünülmektedir. Bu çalışmanın sonucunda zihin yetersizliği olan bireylerin kendi aile ilişkilerine nasıl baktığı, ihtiyaçları, aile hakkındaki duyguları belirlenmeye çalışılmıştır. Ailelerin zihin yetersizliği olan çocuğunun bakış açısını öğrenmesinin kendi eksikliklerini, çocuğunun ne hissettiğini ve aile olarak çocuk bakış açısına sahip olunmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Zihin yetersizliği olan bireylerle çalışan uzmanlar için zihin yetersizliği olan bireyi tanımak, hayata bakışını öğrenmek için kaynak bir çalışma olacaktır. Toplumdaki en önemli kurum olarak ifade edilebilecek "aile" kavramının aileyi oluşturan tüm üyeler tarafından anlatılması "aile" oluşumunun değerlendirilmesini sağlayacaktır.

5. ÖNERİLER

Katılımcı görüşmeleri öncesinde ailelerle görüşmeler yapıлып, her iki görüşmede de elde edilen veriler karşılaştırma yapılabilir. Okulun rehber öğretmeni tarafından aile ile ilgili bir çalışma yürütülebilir. Görüşme soruları, zihin yetersizliği olan bireyin kardeşleriyle de uygulanıp kardeşlerin aile algısı karşılaştırılabilir. Tüm engel gruplarıyla aynı çalışma uygulanabilir. Zihin yetersizliği olan bireylerle yapılan görüşmeler, kendi aileleri ile paylaşılarak aile ve çocuk arasındaki ilişkiler için eğitim düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Açak, M. Z. (Ed.) (2022). *Engelli bireylerle ile iletişim*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Akar, T., ve Aksoy, B. A. (2018). Çocukların anne babalarına yönelik algılarının toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 31-46. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/506375>
- Aksoy, M., ve Demirli, C. (2020). Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin karşılaşılabilecekleri güçlüklerle baş etme durumlarının incelenmesi: bir aile destek eğitim programının uygulanması. *Education Sciences*, 15(3), 73-84. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1223554>
- Alderson, P. (2006). School students' views on school councils and daily life at school. *Children ve Society*, 14(2), 121-134. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2000.tb00160.x>
- Alkan, E. Ö. (2018). Aile parçalanmasının çocuğun okul başarısına etkisi: Trabzon örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(5), 167-225.
- Ar, F. Ö., Şen, M., ve Melekoğlu, M. (2022). Erken çocuklukta özel eğitimde ailenin rolü. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(2), 637-646. <https://doi.org/10.24315/tred.916749>
- Arslan, G., ve Balkıs, M. (2014). Ergenlikte görülen problem davranışlar ve aile sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *SDU International Journal of Educational Studies*, 1(1), 11-23. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/195325>
- Ataman, A. (2003). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Avcıoğlu, H. (2012). Zihinsel yetersizliği olan çocuklara sosyal beceri kazandırmada işbirliğine dayalı öğrenme ve drama yöntemlerinin etkililiği. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 110-124. <file:///C:/Users/CIU/Downloads/797-15242-1-PB.pdf>
- Aytekin, Ç., Artan, İ., Kangal, S. B., Çalışandemir, F., ve Özkızıklı, S. (2016). Çocukların anne-babalarına yönelik algılarının incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(38), 168-188. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/227254>
- Bardakçı, M. Ö., ve Kutluata, B. (2021). Engelli çocuğa sahip olmanın aile yaşamına etkisi: Nitel bir çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 3742-3765. <https://doi.org/10.15869/itobiad.936653>

- Batu, S., Kircaali, İftar, G., ve Uzaner, Y. (2004). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 33-50. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000082
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Örnekleme yöntemleri*. Erişim adresi <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf> (Erişim tarihi: 11.03.2023).
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2021). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cavkaytar, A. (2021). *Özel eğitimde aile eğitimi*. Ankara: Vize Akademik.
- Çakı, C. (2019). *Koruma altındaki çocuklarda sosyal aidiyet ve güven* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetintaş, F. (2022). *Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveyn ve kardeşinin, engelli çocuğa karşı iletişim etkinlikleri ve davranışlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çokgören, Ö. (2019). *Zihinsel engelli bireye sahip ailelerin yaşadıkları ekonomik ve sosyal sorunlar üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duman, M. Z. (2012). Aile kurumu üzerine tarihsel bir okuma girişimi ve muhafazakâr ideolojinin aileye bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 19-51. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/92708>
- Ersoy, N. (2015). Araştırma etiği. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 2-8. <https://doi.org/10.30934/kusbed.329251>
- Eryılmaz, A. (2010). Aile yapısı ergeni mutlu eder mi?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(22), 21-30. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/197943>
- Genç, Y. (2015). Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 15(35/2), 65-92. <https://doi.org/10.21560/spcd.77043>
- Gökmenoğlu, S. (2021). *Hafif düzey zihinsel engelli tanısı almış çocukların ebeveynlerinin algılanan stres düzeyleri ve aile gereksinimleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Gülsün, İ., ve Cavkaytar, A. (2021). Zihinsel yetersizliği olan çocuk ailelerinin aile yaşam kalitesine ilişkin sistematik bir derleme. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 38-83.
- Hallahan, D. P., ve Kauffman, J. M. (2003). *Exceptional Learners. Introduction to special education* (9 th edition). Boston: Allyn and Bacon.
- Hesse-Biber, S. N., ve Leavy, P. (2010). *The practice of qualitative research*. Sage.
- Hofmann, V., & Müller, C. M. (2021). Language skills and social contact among students with intellectual disabilities in special needs schools. *Learning, Culture and Social Interaction*, 30, 100534. <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2021.100534>
- Işık Öner, A., & Yıldız, K. (2021). Bilimsel araştırmalarda etik dışı davranışların nedenleri ve çözüm önerileri. *İZÜ Eğitim Dergisi*, 3(5), 1-14. <https://doi.org/10.46423/izujed.830639>
- Kalyencioğlu, D., ve Kutlu, Y. (2010). Ergenlerin aile işlevi algılarına göre uyum düzeyleri. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 18(2), 56-62. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/95026>
- Karabıyık, V., Nuri, C., Bağlama, B., & Haksız, M. (2024). Teaching spatial concepts to children with intellectual disabilities: A comparison of simultaneous prompting presented via tablets and visual cards. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 14(1), 118-126.

- Kızılkaya, A. E. (2016). *Hafif düzeyde zihin engelli çocuklara günlük yaşam becerilerinin kazandırılmasında ailelerin pekiştireç kullanımı ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- KKTC, MEB, (2021). 2021-2022 İstatistik Yıllığı. Erişim adresi http://eohd.mebnet.net/sites/default/files/2021-22_MEKB_IstatistikYilligi.pdf (Erişim tarihi: 11.03.2023).
- Kortesluoma, R. L., Hentinen, M., ve Nikkonen, M. (2003). Conducting a qualitative child interview: Methodological considerations. *Journal of Advanced Nursing*, 42(5), 434-441. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2003.02643.x>
- Kumcağız, H., Bozkurt, Y., ve Kurtoğlu, E. (2018). Zihinsel engelli öğrencilerin ailelerinin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/579417>
- Nasibov, D. (2017). *Çalışma hayatında engelli kadın olmak: Alanya örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nuri, C. (2019). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ailelerine sunulan destek eğitim programının ailenin güçlendirilmesine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *Yakındoğu Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalı*.
- Önder, S. (2021). *Bütünleştirmenin uygulanabilirliği ile ilgili sınıf öğretmenlerinin ve özel eğitim öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Özgüç, C. S. (2016). *Zihin yetersizliği olan ortaokul öğrencilerinin bulunduğu bir sınıfta öğretim etkinliklerinin teknoloji desteği ile geliştirilmesi: Bir eylem araştırması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özguven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Özmen, F. (2007). *Algılanan aile içi iletişim biçimlerinin ergenlerin benlik saygısına etkisi ve bir uygulama örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E., & Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3(2), 10-16.
- Pehlivan, O. (2018). Öznelerin gözünden ve dilinden ailenin toplumsal olarak inşasına fenomenolojik bir yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 239-268. <https://doi.org/10.18490/sosars.419066>
- Peralta, F., & Arellano, A. (2010). Family and disability: A theoretical perspective on the family-centered approach for promoting self-determination. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 8(3), 1339-1362.
- Shree, A., & Shukla, P. C. (2016). Intellectual Disability: Definition, classification, causes and characteristics. *Learning Community-An International Journal of Educational and Social Development*, 7(1), 9-20.
- Şafak, P. (2012). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi*. Ankara: Matsa Basımevi.
- Şahin, S., ve Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 55-66.
- Top, E. ve Akıl, M. (2016). 10 haftalık yüzme egzersizinin hafif düzeyde zihinsel engelli bireyler ve ailelerinin yaşam kalitelerine etkisi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 53-61. <https://doi.org/10.17155/spd.91688>
- Tümeğ, S., ve Sazak-Pınar, E. (2016). Zihin yetersizliği olan öğrencilere madeni paraların öğretiminde zihin yetersizliği olan bir akran tarafından sunulan eşzamanlı ipucuyla

- öğretim yönteminin etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(03), 269-297. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.267317>
- Türk Dil Kurumu. (2019). Güncel Türkçe sözlük. 8 Mart tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişilmiştir.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/108517>
- Ulugöl, F. (2021). Bu hayatta böyle varım: Zihin Yetersizliği olan yetişkinlerin sesi. *Uluslararası Engelsiz Yaşam ve Toplum Dergisi*, 5(1), 1-28. <https://doi.org/10.29329/baflas.2021.441.1>
- Uyaroğlu, A. K., ve Bodur, S. (2009). Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarında kaygı düzeyi ve bilgilendirmenin kaygı düzeyine etkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5), 405-412.
- Williams, E. (2004). *Children's participation and policy change in South Asia*. London: Childhood Poverty Research and Policy Centre.
- Yaralı, K. T., ve Aytar, F. A. G. (2017). Okul öncesi sınıflarında çocuğun katılım hakkının çocukların ve öğretmenlerin görüşlerine göre incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 29-47. <https://doi.org/10.14686/buefad.263554>
- Yavuz, M., ve Coşkun, İ. (2014). Normal gelişim gösteren bireyin zihinsel engelli kardeşiyle vakit geçirme durumu. *Electronic Turkish Studies*, 9(8), 295-313.
- Yıldırım, Ş., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık.

Çatışma Beyanı: : Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzni: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Etik Kurulu'na başvuru yapılmıştır. UKÜ Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Komitesi tarafından 11.05.2023 tarihli EKK22-23/013/014 numaralı kararlar ile etik kurul izni verilmiştir. Bu kararlar araştırmanın yapılmasına yönelik kabul kararı alınmıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Uz. Ersel ERNUR çalışmaya %40, Yrd. Doç. Dr. Cahit NURİ ve Yrd. Doç. Dr. Başak BAĞLAMA çalışmaya %30 katkı vermiştir.